

УДК 336. 322

Зайцева С. Г.,*аспірантка Донецького національного університету*

ЧИСТІ АКТИВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

У статті розглянуто теоретичні та практичні аспекти регулювання безперервної діяльності підприємств на основі чистих активів. Внесено пропозиції з удосконалення механізму нормативного регулювання господарської діяльності, що забезпечує збереження фінансового капіталу, фінансову стійкість підприємств.

Ключові слова: чисті активи, фінансовий капітал, фінансова стійкість, робочий капітал, чистий прибуток, грошовий потік.

В статье рассмотрены теоретические и практические аспекты регулирования непрерывной деятельности предприятий на основе чистых активов. Внесены предложения по совершенствованию механизма нормативного регулирования хозяйственной деятельности, который обеспечивает сохранность финансового капитала и финансовую устойчивость предприятий.

Ключевые слова: чистые активы, финансовый капитал, финансовая устойчивость, рабочий капитал, чистая прибыль, денежный поток.

In the article theoretical and practical aspects of regulation of continuous activity of the enterprises on the basis of pure assets are considered. Offers on perfection of the mechanism of standard regulation of the economic activities, supplying safety of a banking capital and financial soundness are made.

Keywords: net assets, financial capital, financial soundness, working capital, net profit, cash flow.

Постановка проблеми. Комерційна діяльність суб'єктів господарювання у ринковій економіці, що спрямована на одержання прибутку й максимізацію вартості, пов'язана з величезними ризиками, що особливо загострюється в умовах економічної кризи. Наявність систематичних збитків призводить до тяжкого фінансового становища на підприємстві й, рано чи пізно, до банкрутства, а це має великі негативні соціально-економічні наслідки. У зв'язку з цим важливе значення має забезпечення життєдіяльності підприємства в тривалій перспективі на основі законодавчого регулювання, що відповідає сучасній парадигмі розвитку економічної системи країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням стійкого розвитку діяльності підприємств присвячено дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних учених: І. Ансоффа, Д. Аакера, Б. Карлоффа, А. Томпсона,

А. Стрикленда, В. А. Василенка, І. А. Бланка, В. М. Геєця, Ю. Г. Лисенка, Т. І. Ткаченка, Н. Г. Чумаченка й інших. Разом з тим, не були належним чином вивчені роль та значення показника чистих активів в регулюванні господарської діяльності в тривалій перспективі.

Мета і завдання дослідження. Ціль статті – дослідження теоретичних і практичних аспектів забезпечення безперервної діяльності підприємств на основі показника “чисті активи”.

Виклад основного матеріалу. Показник “чисті активи” було розглянуто в нормативних документах на міжнародному й вітчизняному рівнях. Насамперед, це міжнародні стандарти фінансової звітності, аудиту, оцінної діяльності, корпоративного управління та низка інших. В Україні – Цивільний кодекс, “Закон про акціонерні товариства”, положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 “Об’єднання підприємств” (П(С)БО). Проведений порівняльний аналіз значенневого навантаження терміна “чисті активи” у зарубіжних і вітчизняних джерелах показує, що чисті активи визначаються як активи, вільні від зобов’язань і є синонімом власного капіталу.

Цивільний кодекс і Закон України “Про акціонерні товариства” регулює діяльність товариств залежно від результату порівняння чистих активів і статутного капіталу. При цьому необхідною є умова, що чисті активи будуть перевищувати або дорівнювати статутному капіталу. У випадку, якщо ця умова не виконується, товариству необхідно зменшити свій статутний капітал, а якщо це неможливо – ліквідуватись. Розрахунок чистих активів проводиться за методикою державної комісії з цінних паперів і фондового ринку України й розміщується на Web-Сайті Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України: www.smida.gov.ua.

Впровадження цієї норми регулювання господарської діяльності пов’язано зі збитковістю вітчизняних підприємств, що стало національною проблемою. Про це свідчать офіційні дані Держкомстату України: у 2009 р. фінансовим результатом від звичайної діяльності вітчизняних промислових підприємств до оподаткування був збиток 3,9 млрд. грн., при цьому 54 % підприємств одержали прибуток, а 46 % – збиток. У лютому-січні 2010 р. збиток склав вже 1,7 млрд. грн. [1].

Відповідно до вимог П(С)БО 2 “Баланс”, чисті активи можна представити як алгебраїчну суму наступних статей: статутний капітал, пайовий капітал, додатковий вкладений капітал, інший додатковий капітал, резервний капітал, неоплачений капітал, вилучений капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток).

З огляду на значимість показника чистих активів у регулюванні господарської діяльності, важливого значення набуває вивчення методів збільшення їхньої вартості, більша частина з яких безпосередньо пов’язана зі збільшенням доходів або зменшенням витрат. Зупинимося на деяких із них:

– зменшення сум витратків: зменшення суми амортизації, зменшення оцінки запасів у випадку їхнього вибуття, зменшення суми створюваного

резерву сумнівних боргів, зменшення створюваного забезпечення майбутніх видатків і платежів;

– відтягування моменту списання видатків: віднесення до видатків майбутніх періодів і незавершеного виробництва більшої суми видатків;

– капіталізація видатків;

– збільшення доходів: збільшення переліку фінансових інвестицій, що враховуються за методом участі в капіталі;

– збільшення іншого додаткового капіталу: проведення дооцінки нематеріальних активів і основних коштів.

Найбільше "діючим" із усього переліку є останнє. Про це свідчать дані фінансової звітності збиткових підприємств, у яких "Інший додатковий капітал" становить до 50 % і більше чистих активів [2].

У зв'язку з цим варто обмежити зростання чистих активів за рахунок впливу чинників, не пов'язаних з результатами господарювання й насамперед, з дооцінкою основних коштів та інших видів активів. Результати дооцінки не враховувати при визначенні фактичної величини чистих активів при порівнянні їх зі статутним капіталом.

Крім того, варто вирішити питання про те, хто ж повинен першим ініціювати справу про ліквідацію підприємства у випадку, якщо чисті активи менше статутного капіталу. З огляду на те, що в Державну комісію по цінних паперах і фондового ринку України (ДКЦПФРУ) акціонерні товариства щорічно надають розрахунок чистих активів у складі фінансової звітності й іншої інформації, варто вважати, що ініціатива в цьому питанні повинна належати цьому органу. ДКЦПФРУ у свою чергу повинна інформувати орган державної реєстрації, що він після перевірки відповідної інформації зобов'язаний направити вимогу в суд.

Чисті активи й робочий капітал є найважливішими фінансовими індикаторами загрози безперервності діяльності. Міжнародний стандарт аудиту № 570 "Допущення про безперервну діяльність" у зв'язку з цим акцентує увагу на негативній величині першого й другого показника [3]. Негативна величина чистих активів переважно пов'язана з наявністю систематичних непокритих збитків і суперечить концепції схоронності фінансового капіталу. Негативна величина робочого капіталу в перспективному плані означає негативний чистий грошовий потік, що ставить під сумнів здатність підприємства продовжувати свою діяльність.

Концепція безперервної діяльності є однією з базових, що покладені в основу ведення бухгалтерського обліку. Вважається, що підприємство створюється для роботи в досяжному для огляду майбутньому й у нього немає наміру припинити свою діяльність. Це дає можливість вести облік по історичній собівартості, а не по ринковій вартості, що робиться при ліквідації підприємства. Крім того, це враховується при визнанні прибутку: прибуток має місце, коли відбулося збільшення чистих активів, що у свою чергу пов'язано з концепцією збереження фінансового капіталу. При

цьому варто мати на увазі, що найважливішим фінансовим фактором загрози безперервної діяльності є ситуація, коли величина чистих активів менше величини статутного капіталу. Це негативно позначається на реальній платоспроможності й призводить до утворення простроченої кредиторської заборгованості.

Розглянемо варіанти формування чистих активів і робочого капіталу за умови, що один з них має негативну величину, а інший – позитивну.

Таблиця 1
Баланси підприємств, тис. гр. од.

Показники	Групи підприємств			
	1	2	3	4
Необоротні активи	100	300	100	750
Оборотні активи	900	700	900	250
Усього активів	1000	1000	1000	1000
Власний капітал	(100)	600	(100)	700
Довгострокові пасиви	100	100	300	-
Поточні пасиви	1000	300	800	300
Усього пасивів	1000	1000	1000	1000

У таблиці представлено всі можливі варіанти результатів (+, -) чистих активів (ЧА) і робочого капіталу (РК), значення $ЧА = 0$ і $РК = 0$ є гіпотетичними й не розглядаються нами. Варіанти фактичних значень наступні:

- 1) $ЧА < 0$, $РК < 0$;
- 2) $ЧА > 0$, $РК > 0$;
- 3) $ЧА < 0$, $РК > 0$;
- 4) $ЧА > 0$, $РК < 0$

Ситуація, при якій $ЧА < 0$, $РК > 0$ (варіант 3), практично неможлива, крім випадку, коли в підприємства висока питома вага оборотних активів і мають місце довгострокові пасиви. Крім того, це суперечить статті 155 Цивільного кодексу України (у частині чистих активів) [4]. $ЧА > 0$, $РК < 0$ має місце, коли оборотні активи менше поточних пасивів. З позиції джерел фінансування це свідчить про те, що частина довгострокових активів фінансується за рахунок поточних пасивів. Про загрозу життєдіяльності підприємства буде також свідчити негативне значення чистого грошового потоку в цілому по підприємству в тривалій перспективі, тому що це призведе до відсутності коштів на рахунку.

Таким чином, украй важливий механізм стратегічного управління чистими активами орієнтовано на одержання чистого прибутку й чистого грошового потоку. Інакше кажучи, чистий прибуток повинен бути підтверджений чистим грошовим потоком, що буде свідчити про рентабельність на касовій основі й реальну платоспроможність, що підтверджує у свою чергу безперервність діяльності підприємства.

При нормативному регулюванні діяльності підприємств залежно від результату порівняння чистих активів зі статутним капіталом результат дооцінки основних коштів та інших видів активів варто не враховувати. Це зменшить бажання низки підприємств, і в першу чергу збиткових, використовувати балансову статтю "Інший додатковий капітал" для збільшення чистих активів. Крім того, варто законодавчо надати можливість ДКЦПФРУ доводити до органа державної реєстрації інформацію про підприємства, в котрих чисті активи менше статутного капіталу, який, у свою чергу, після перевірки даної інформації, зобов'язаний буде направляти вимогу в суд.

Висновки. Таким чином, чисті активи варто розглядати як інструмент і об'єкт управління. Підтримка їх на необхідному рівні дає можливість реалізувати найважливіші концепції, передбачені міжнародними стандартами фінансової звітності й аудиту: безперервної діяльності, збереження фінансового капіталу, визнання прибутку. Дуже важливим є регулювання цього процесу на основі порівняння чистих активів і статутного капіталу, що передбачено нормативними документами України.

З метою підвищення дієвості цього механізму в усуненні збитковості підприємств необхідно результати дооцінки основних засобів та інших видів активів не враховувати при поданні інформації в Державну комісію по цінних паперах і фондового ринку України, яка при невиконанні вимог повинна буде доводити цю інформацію до органа державної реєстрації, що після відповідної перевірки даної інформації зобов'язаний буде направляти вимогу в суд.

Література:

1. Державний комітет статистики. – <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Система розкриття інформації на фондовому ринку України [Електронний ресурс]: Державна установа "Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України". – Режим доступу: <http://smida.gov.ua>
3. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: Видання 2004 року / Пер. з англ. мови О. В. Ольховікова, О. В. Гик і др. – К.: ТОВ "ІАМЦ АУ СТАТУС", 2004. – 1028 с.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – С. 356.